

Stridbara röster i textilslöjdens tjänst

En genomgång av innehållet i Svensk Slöjdtidning under 1960-talet

Sie von Gegerfelt Kronberg

Materialet i den här artikeln är främst hämtat ur facktidskriften Svensk Slöjdtidning, organ för Sveriges Slöjdläraryrkesförbund åren 1960–1969. Ett deskriptivt förhållningssätt samt en kvalitativ textanalys för bearbetning och tolkning av materialet har använts vid granskningen. Avsikten med den valda metodansatsen var att undersöka vilka skribenter som skrev om textilslöjdens innehåll, vad textilslöjd implicerade under 1960-talet och analysera de problem som man brottades med samt hur texterna avspeglar en strävan mot utveckling av slöjddämnet. Textillärare Ingrid Lenberg, då anställd vid Aktiv hushållning är en av de röster som flitigt förekom i tidskriften. Hon var ordförande i Sveriges slöjdläraryrkesförbund och en aktiv artikelförfattare med bland annat argument för att konsumentkunskap skulle införas som ett ansvarsområde i slöjdundervisningen. Fil lic. tillika väv- och textillärare Gunhild Engholm skrev också flitigt artiklar rörande textilslöjdens innehåll och tillämpning i grundskolan. Det fria skapandet med kulturarvet som inspiration för elevers egna idéer debatterade hon ofta om. Både Lenberg och Engholm var stridbara förkämpar för hur textilslöjdens innehåll kunde anpassas till samhällsutvecklingen.

Introduktion

Avsikten med den här texten är att lyfta fram några röster ur textilslöjdens verksamhetsfält, relaterad till 1960-talet. De så kallade *slöjdmödrarna*, kvinnorna som var med och startade slöjdverksamheten i skolor och utbildningar i Sverige från det tidiga 1900-talet har Eva Trotzig skrivit om i sin avhandling ”*sätta flickan i stånd att fullgöra sina husliga plikter*”: *fyra märkeskvinnor och flickors slöjdundervisning* (Trotzig, 1997). Sedan har det inte skrivits om dem som tog vid efter dessa pionjärer. Det är därför intressant att lyfta fram några starka röster, Ingrid Lenberg och Gunhild Engholm som fortsatte driva textilslöjdens roll i skolan, som skrev om textilläraarnas löne- och anställningsvillkor och hur innehållet i skolslöjden kunde förändras och anpassas till det rådande samhället. Materialet till detta arbete hämtas främst från dessa två

röster, som flitigt förekommit och gjort sig gällande genom artiklar och debatter i *Svensk Slöjdtidning* 1960–1969, en viktig period för den svenska skolslöjden.

Svensk Slöjdtidning var en facktidskrift utgiven av Sveriges Slöjdläraryrkesförbund. Den kom ut med 6 nummer per år, mellan 1921–1972. När tidskriften startades 1921, hade just den första mera heltäckande läroplanen trätt i kraft och kampen för kvinnlig rösträtt pågick för fullt. Tidskriften startades för att stärka kvinnors roll på arbetsmarknaden under 1920-talet. Redaktionen arbetsuppgifter blev att göra en tidning som skulle vara ett organ för slöjdlärarinnorna där de dels kunde hitta ny modern litteratur och dels kunde den fungera som ett ömsesidigt kontaktnät. Man önskade sprida kännedom om textilslöjdens variationer i olika landskap samt behandla den pedagogiska sidan av skolslöjden. Tidningen skulle också innehålla en administrativ del med redogörelser för förordningar och författningar gällande slöjdundervisningen. Även stora kulturhändelser, nya pedagogiska rön och originella praktiska uppslag fick sin plats i tidningen.

Samhället och skolan på 1960-talet

År 1960 känns inte så avlägset, men mycket var annorlunda och det rådde många normer och uppfattningar, som idag kan upplevas som föråldrade eller till och med främmande. Under tidigt 1960-tal, gällde fortfarande parallellskolesystemet, med folkskola och realskola, där barn och ungdomar tidigt sorterades efter fallenhet, samt social och ekonomisk bakgrund (von Gegerfelt Kronberg, 2012). Slöjdundervisningen bestod av textilslöjd för flickor och trä- och metallslöjd för pojkar. Fram till 1962 sattes betyg i slöjd från årskurs 3. Ordning och uppförande bedömdes och betygsattes också i skolan. Stränga regler föreskrev hur man fick bete sig under skoldagen och ingick i kriterierna för detta betyg. Om en flicka höll en pojke i handen på skolgården kunde det till exempel leda till sänkt uppförandebetyg. Det var skolundervisning på lördagar och lunch serverades inte i alla skolor utan eleverna cyklade hem för att äta eller hade en matlåda med sig. De flesta mammor fanns hemma och kvinnor som arbetade, exempelvis kvinnliga lärare, bar alltid kjol på arbetet – långbyxor hörde enbart till fritiden. Lärare titulerades fröken tillsammans med efternamnet, då du-reformen ännu inte var införd. Särskilda kvinnolöner, lägre än männens gällde men under parollen *Rättvisa åt kvinnorna* drev mittenpartierna (Folkpartiet och Centern) att en mer jämställd lönepolitik skulle gälla och att de särskilda kvinnolönerna skulle avskaffas (Ersgård, 2010).

Svensk Slöjdtidning på 1960-talet

Facktidskriften *Svensk Slöjdtidning* firade 40-årsjubileum 1960 och tidningen hade då en redaktör och en redaktionskommitté som bestod av fem medlemmar. Samtliga var utbildade slöjdlärarinnor, handarbetslärarinnor eller sömnadslärarinnor och verksamma i skolor runt om i Sverige. Ingrid Lenberg var ordförande

i Sveriges Slöjdläraryrkesförening under hela 1960-talet. 1961 fick alla i kåren, slöjdläraryrkesförening, handarbetsläraryrkesförening, sömnadsläraryrkesförening och yrkesskolläraryrkesförening, äntligen en gemensam yrkestitel: *textillärare*. Även vävlärare fick denna titel efter 1961.¹ Sveriges Slöjdläraryrkesförening ändrades till *Sveriges Textillärares Riksförening*. Under det, för svensk skolslöjd viktiga decenniet 1960 speglades textilslöjdens inriktning och strävanden i artiklar och debatter. Man uppmanade sina läsare att engagera sig fackligt för att vara med och påverka anställningsvillkor och löneutveckling. Beskrivning av de grundläggande fackliga problemen gjordes för att visa hur de kunde väcka intresse och engagemang. Med jämna mellanrum under hela 1960-talet diskuterades textilämnets plats i grundskolan, timfördelning relaterat till de teoretiska ämnena och kraven på utbildade lärare i varje ämne, inte minst övningsämnena. Det förekommer också många artiklar om den svenska textilkonsten, konsthantverket och dess utövare under 60-talet, utställningar och personporträtt, i syfte att informera om, relatera till och inspireras av i skolarbetet med eleverna.

1960-talets förändringar för slöjddämnet

Vid 1960-talets ingång fanns textila slöjdläraryrkesutbildningar i Göteborg, Uppsala och Umeå. Textilläraryrkesutbildningarna var från 1961 och framåt förlagda till statligt reglerade seminarier och övergick från tidigare tvååriga utbildningar till treåriga med ett obligatoriskt förkunskapsår utanför utbildningen. Handens arbete var centralt i ämnesutbildningarna och fackkunskap förmedlades till stor del muntligt, kompletterad med litteratur och kompendier. Undervisningen vid seminarierna genomgick under den här perioden en förskjutning mot ett något friare arbetssätt samtidigt som identiteten med den tidigare verksamheten fanns kvar (Holmberg, 2009). Fram till slutet av 1960 kunde även folk- och småskollärare få behörighet att undervisa i textilslöjd, om de tog en extra tilläggskurs, men den behörigheten togs bort samtidigt som läraryrkesutbildningen reviderades 1968. Härefter var endast facklärare² behöriga att undervisa i textilslöjd.

Under 1960-talet infördes grundskolan i Sverige och den första kursplanen, *Läroplan för grundskolan*, Lgr 62, utarbetades 1960–62 (Skolöverstyrelsen, 1960). I denna skrevs det om två slöjdarter, textilslöjd och trä- och metallslöjd samt ett obligatoriskt utbyte av slöjdarter på 20 timmar i åk 5. Nästa läroplan, en revidering av Lgr 62, kom 1969, *Läroplan för grundskolan. Allmän del och Supplement för slöjd*, Lgr 69. Härmed infördes obligatorisk slöjdundervisning i

---

¹ År 1961 inrättades vid seminarierna för hushålls utbildning en textilläraryrkeslinje omfattande två grenar, en allmän och en vävinriktad. Den vävinriktade inrättades enbart vid seminariet i Stockholm.

² Svenska Fackläraryrkesförbundet bildades 1948 som en undergrupp inom TCO. Fackläraryrkesutbildningen undervisade i övningsämnena såsom teckning, textilslöjd, trä- och metallslöjd, musik, gymnastik och hushållsgöromål.

båda slöjdarterna för flickor och pojkar i årskurs 3–6 (Borg, 2001). Sålunda var 1960-talet ett betydelsefullt decennium för utvecklingen av lärarutbildningen i textilslöjd och för den svenska grundskolesløjdens inriktning och innehåll.

Studiens tillvägagångssätt och fokus

Med utgångspunkt i redaktionen för Svensk Slöjdtidnings arbetsuppgifter vid starten av tidningen 1921, sorterades efter genomläsning artiklar och innehåll under 1960-talet på följande sätt: konsument- och textilkunskapsfrågor, fackliga frågor, förordningar och författningar (i första hand fackliga frågor gällande lärare och undervisning) samt stora kulturhändelser, textilsløjdens variationer i olika landskap, nya pedagogiska rön och exempel på tillämpningar av det textila kulturarvet. Ingrid Lenberg och Gunhild Engholm framstår som mest frekventa skribenter till artiklar med innehåll relaterade till dessa aspekter. Även vid en senare jämförelse med innehållet i den därpå följande läroplanen för grundskolan, Lgr 80, ses tydliga avtryck av dessa båda kvinnors insatser för textilsløjden i Sverige. I det följande undersöks och beskrivs innehållet i artiklar som dessa tongivande skribenter lyfte fram inom sina respektive intresseområden.

Ingrid Lenberg

En av de stridbara rösterna för skolsløjden och dess roll i samhället var textillärare Ingrid Lenberg (1915–1990). Hon var 1960 anställd vid Aktiv hushållning och Hemmens Forskningsinstitut i Stockholm (nuvarande Konsumentverket) och sedan 1958 ordförande i Sveriges Slöjdläraryrkesförbund och ansvarig utgivare för Svensk Slöjdtidning från 1962. Hon var redaktör och deltog i redaktionsarbetet från 1961–1972. Ingrid Lenberg kom senare att arbeta som lärarutbildare, först vid Seminariet för huslig utbildning i Umeå, och därefter vid Seminariet för huslig utbildning i Uppsala. Lenberg blev en aktiv artikel-författare i *Svensk Slöjdtidning* med bland annat argument för att konsumentkunskap skulle införas som ett ansvarsområde i slöjdundervisningen.

I nr 1, 1960, skrev Lenberg om konsumentfrågor och redde ut begreppet konsument som hon menade hade kommit i rampljuset. Hon frågade sig om detta ämne hade med skolans värld att göra och konstaterade att det alltid kommer att ha det, särskilt i de praktiska ämnena och i textilslöjd främst genom “materiallära, sömnadsteori, och klädvård” (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1960, nr 1, s. 6). Lenberg skrev att vi som konsumenter har stora frågor att ta ställning till i det omgivande samhället och hon manade textillärarna att axla en del av detta ansvar. Lenberg drev frågor relaterade till konsumentområdet och till hur lärarutbildningen kunde reformeras.

Nummer 2, 1960, innehåller kommentarer från Lenberg angående årets proposition rörande utbildning av lärare på det husliga området. Lärarutbildningens förstatligande betraktades av Lenberg som en kärnfråga. Förslaget innebar att

fyra statliga seminarier för huslig utbildning skulle förläggas till Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala. Utbildningen av handarbetslärarinnor och vävlärarinnor föreslog man skulle ersättas av en textilläroartutbildning som skulle ge utökad behörighet att undervisa även i sömnad och vävning. I nr 1 1961 skriver Lenberg: ”Under det gångna året, vårt jubileumsår fick vi se en av våra hetast åtrådda önsknningar uppfylld. Vår utbildning blev förstatligad” (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1961 nr 1, s. 2).

Konsumentkunskap

Ingrid Lenberg månade i sina artiklar om konsumentundervisningen i skolan och hon skrev 1957 boken *Klädvård* (1961 kom en andra upplaga på LTK:s förlag). Lenberg menade att resonemanget som föregick utformningen av grundskolans kursplaner 1960, inte resulterat i ett riktigt ställningstagande för slöjden och slöjdens roll i konsumentundervisningen. Lenberg ansåg att konsumentfostran och konsumentupplysning tillsammans beskrev innehållet i konsumentundervisningen. Inom det allmänna skolväsendet och *Läroplan för grundskolan*, Lgr 62, skulle konsumentundervisning förekomma i ämnet hemkunskap och i viss mindre utsträckning i samhällskunskap och slöjd. Hon hävdade att samhällets representanter inte kunnat utläsa ur de dåvarande anvisningarna för grundskolan och främst textilslöjden i hur hög grad textilslöjd verkligen var konsumentfostrande. Att kunna ta ställning till en varas bruksvärde krävde, enligt Lenberg, kunskap i materiallära och hur tillverkningsprocessen såg ut, både för beklädnads- och hemtextilier. Elevernas ålder spelade en viktig roll och först på högstadiet menade Lenberg att de var motiverade nog för att förstå och ta till sig innehållet i konsumentkunskapen. Dessvärre var textilslöjdsundervisningen inte obligatorisk på högstadiet utan konsumentkunskapen måste då förmedlas till mellanstadieelever. Lenberg skriver: ”Kunskaper som man får vid tillverkning av textila föremål har man nytta av inte bara vid framställningen av dem utan också när man skall bedöma kvaliteten av den färdiga-konfektionerade varan” (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1964 nr 2, s. 2). Hon påpekade vidare att det saknades material i slöjden för att rätt kunna bedriva god konsumentundervisning, åskådningsmaterial och demonstrationsmaterial, men med stöd från skolan kunde utarbetat material rekvireras både från Konsumentverket och Svenska Slöjdföreningen. Goda konsumenter med kunskap att i framtiden kunna ställa krav på marknadens varuflöden och med en viss ekonomisk skolning i sina kravspecifikationer var, enligt Lenberg, nödvändigt i morgondagens ännu mer varuflödande marknad.

År 1965 anordnade Skolöverstyrelsen (SÖ) en kurs i Konsumentkunskap för hushålls- och textillärare. Den var den första i sitt slag och koncentrerades till

åk 1 i Fackskolans³ konsumentkunskap. Ingrid Lenberg var en av deltagarna i kursen och redogjorde i en artikel för innehållet och tankarna om hur undervisning i konsumentkunskap skulle, enligt SÖ, handhas av en enda lärare (speciallärare), utbildad för detta ändamål, *lärare i familje- och konsumentkunskap*. Mot detta argumenterade Lenberg i artikeln och framhöll att undervisningen i detta ämne borde vara så praktisk som möjligt eftersom eleverna vid denna ålder knappast kunde hysa mer än teoretiska åsikter i ämnet. Hoppningivande var dock enligt Lenberg, konsulenten vid SÖ, Lennart Hultgrens redogörelse för hur kursplanerna i flera ämnen byggts upp för möjligheten att passa in i konsumentkunskapsämnet. Detta gav hopp om möjligheter till samarbete mellan ämnen, för att tillgodose undervisning i konsumentkunskap på bästa sätt (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1965, nr 4–5, s. 14).

Textilkunskap

Är textilkunskap en exklusiv kunskap frågade Ingrid Lenberg i nummer 1, 1964. Hon diskuterade konsekvenserna av Fackskolebetänkandet och Gymnasieutredningen som lades fram 1964 och konstaterade att praktiskt-estetiska ämnen föreslogs bli frivilliga tillvalsämnen utöver teckning och musik. Fackskolorna avsågs ge en vidgad och fördjupad allmänbildning samt en målinriktad utbildning som förberedelse till kommande yrkesutbildning. Textilt arbete fanns med i betänkandet under begreppet slöjd, som fritt tillval under tre timmar i den sociala fackskolan. I den ekonomiska fackskolan hade eleverna möjlighet att välja en grundkurs i konsumentkunskap men undervisning i slöjd nämndes inte i timplanen. Den tekniska fackskolans elever kunde inte välja varken slöjd eller konsumentkunskap. Gymnasieutredningen var enligt Lenberg lika dystert och när det gällde de estetiska ämnena handlade det om teckning och musik. Hon ansåg att det textila kunnandet var viktigt och omfattade de färdiga textilvarorna, tillverkningskrav på dessa varor, de textila råmaterialen, redskap och hjälpmedel, vård och förvaring, ekonomiska ställningstaganden, utvecklingsaspekter från dåtid, nutid och framtid, seder och bruk och personliga ställningstaganden till textilier. Att allt detta kunde tillgodogöras inom grundskolans ram, där den obligatoriska slöjdundervisningen slutade med den sjätte årskursen, menade Lenberg var orimligt: ”Kan man dra någon annan slutsats än att textilkunskap är en exklusiv kunskap endast förunnat ett fåtal att äga?” (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1964, nr 1, s. 11).

Ingrid Lenberg uttrycker i många artiklar bekymmer över slöjdens timfördelning i den nya grundskolans läroplan. Hon var som ordförande i Sveriges

---

³ Fackskolan var en frivillig skolform efter genomgången grundskola, ofta tvåårig. Fackskolorna indelades i den Sociala, Ekonomiska och Tekniska fackskolan. Den sociala var den minst yrkesinriktade, den tekniska mest yrkesinriktad och den ekonomiska någonstans däremellan.

Textillärares Riksförening väl insatt i kursplanearbetet för slöjden och argumenterar mot könsuppdelningen i slöjddämnet. Hon ansåg att det mer handlade om personlighet och personliga intressen än om könstillhörighet när eleverna önskade välja ett ämne framför ett annat. Hon framhöll att kunskaper inom de praktiskt-estetiska områdena, anpassade efter ålder, intresse och behov skulle komma alla elever tillgodo under grundskoletiden. Pojkar och flickor bör ha samma utbildning i skolan beträffande slöjden, något annat menade Lenberg hjälpte bara till att konservera förlegade åsikter (Svensk Slöjdtidning, 1965, nr 3).

Från utbildningsdagar som TCO anordnade 1965 redogör Lenberg för de olika debatterna och konstaterar att diskussionen om skolbetygens rättvisande bedömning av elevers kunnande inte riktigt stämde överens med näringslivets behov. En elevs kreativitet kunde inte bedömas betygsmässigt och en blivande ingenjör behövde ett stort mått av kreativitet. Man diskuterade referensantagning och tester som komplement till betygen. Situationen inom olika yrkesområden framhölls som problematisk. Få flickor sökte sig, efter grundskolan till tekniska yrken och få pojkar till vårdirken. Könsrollerna var starkt befästa och som bot på detta angavs slöjdens möjlighet att bryta könsrollsmönster: ”Och så kom slöjden på tapeten igen. Tron på att slöjddämna skall försätta berg tycks vara enorm!” (Lenberg, Svensk Slöjdtidning, 1965, nr 6, s. 4). Tron på läraren var också stor; läraren förutspåddes i framtiden bli den verkliga arbetsledaren och med en arbetstid mellan 8 och 16 skulle läraren inte bara vara kunskapsförmedlare utan även en fostrare och som sådan oundgänglig. Läraren kommer att alltmer stå i centrum, förmedlade Ingrid Lenberg från TCO:s utbildningsdagar, 1965.

Gunhild Engholm

En annan som debatterade och lyfte fram skolslöjden var Gunhild Engholm (1917–2009) fil lic. i konsthistoria, tillika väv- och textillärare. Hon hade arbetat vid Skansens klädkammare, Röhsska konstslöjdmuseet, Djursholms samskola samt som lärarutbildare vid Seminariet för huslig utbildning i Uppsala. Engholm ingick i redaktionskommittén för *Svensk Slöjdtidning* från 1960 och var tidningens redaktör mellan åren 1962–1970. Hon skrev flitigt artiklar i tidningen rörande slöjdens innehåll och tillämpning i grundskolan. Det fria skapandet och kulturarvet som inspiration för elevers och sedermera studenters egna idéer debatterade hon ofta om. Ett av många exempel på hennes engagemang är från svensk Slöjdtidning nr 5–6, 1960, där Engholm skrev en kort appell i vilken hon uppmanade lärarinnorna att skriva artiklar som skildrade lektioner eller presentationer av pedagogiska problem rörande undervisning om hemtextilier och miljöer: ”Våra elevers uppmärksamhet måste riktas på vad ett hem verkligen betyder som miljö” (Engholm, Svensk Slöjdtidning, 1960, nr 5–6, s. 5). Hon

föreslår också miljökunskap som ett nytt undervisningsämne på textillärarseminarierna.

Genom många artiklar inspirerade Engholm textillärarna att låta eleverna hämta inspiration från det rika svenska kulturarvet till egna arbeten i slöjden, istället för att följa färdiga mönster. Hon tog exempel från sin egen tjänst som väv- och textilslöjdlärare där hon berättade och beskrev hur man i Halland *bingade med spetor*, en Orts karaktäristiska stickning. Hon visade halländska vantar med traditionella motiv och lät sedan sina elever rita egna motiv på rutpapper och därefter sticka vantar. Hon återkom i en hel serie artiklar till att beskriva och berätta om de olika bygdebroduerierna i Sverige och startade 1961 med artikeln om *Korsstyggn*. År 1962 presenterades *Svartstick*, 1963 *Broderade hängkläden från Blekinge*, och 1963 och 1964 skrev Engholm inspirerande och lärorikt om *Anundsjösöm*. Hon förmedlade ett historiskt perspektiv, när hon skrev om människorna bakom broderierna och satte därutöver också in de olika motivkretsarna i ett konsthistoriskt sammanhang. Hon fortsatte efter 1960-talet med fler artiklar om bygdebroduerier i Sverige och hur de kunde inspirera till skolelevs och lärarkandidaters egna arbeten, fritt tolkade eller som underlag för fritt skapande.

Gunhild Engholm saknade material i skolan för de fria sömsätten som hon menade är de broderier som sätter fantasin och skaparlusten mest i omlopp. Hon jämförde med materialen som fanns i skolan för teckningsundervisning och skrev att äntligen hade slöjden fått sin färglåda genom Handarbetets Vänner 41 garndockor, i färgnyanser som gick att kombinera med ett nytt framtaget tyg. Garnet var ett tvåtrådigt, starkt tvinnat lingarn att användas enkelt eller dubbelt, allt efter önskemål. Garnet har funnits med sedan dess och kom att kallas HV-garn eller lingarn 40/2. Tyget jämfördes av Engholm med ett teckningsblock med färgtonpapper och hade bomull i varp och lingarn i inslag i naturfärger, men också kulörer som benämndes blåbär, tomat, oliv och björnbär (Engholm, *Svensk Slöjdtidning*, 1961, nr 3, s. 11). Engholm konstaterade att det hjälper att önska sig bättre material och att inte ”på kvinnors vis hålla till godo med saker och ting som de är och göra det bästa möjliga av dem” (ibid). Hon påpekade också skillnaden mellan teknikbilder, åskådningsmaterial i form av planscher, som hon kallade för *grammatik*, och olika färdiga textilier att se och njuta av med öga och hand och ansåg att detta kunde liknas vid *skönlitteratur* för eleverna. ”I alla andra skolans ämnen finns åskådningsmaterial. Vi får vårt om vi begär det” (ibid). Gunhild Engholm besökte också många textillärare i deras verksamheter ute i skolorna och berättade om och visade bilder av skolelevs broderier, arbeten som hon menade var exempel på fritt konstnärligt skapande. (Engholm, *Svensk Slöjdtidning*, 1965, nr 2, s. 2).

Konst- och konsthantverk

Hösten 1961 rapporterades om några textiltutställningar i Stockholm och där presenterades de då nationellt och internationellt kända svenska textilkonstnärerna, Kaisa Melanton, Sten Kauppi, Alf Munthe, Ulla Schumacher Percy med flera. Engholm poängterade omsorgsfullt att bildmaterial att beskåda, för de som inte befann sig i Stockholm och för att kunna visa i textilslöjden, fanns att tillgå i utställningskataloger och i de senaste numren av flera konsthantverks-tidskrifter. Hannah Ryggen presenterades i nr 4, 1962. Förutom lite inblick i Ryggens levnadshistoria berättas hur hon lärde sig väva och färga sina garner och hur hon hämtade sina motiv från den samtid hon befann sig i. Hon vävde samhällsskildringar som framstod med vass skärpa, trots strama förenklingar. Textilkonstnären Raine Navin, presenteras som den ende manlige konstnär som sysslar med att göra broderier för skolhandarbeten. Hans Krondahl, omskrevs som textilkonstens guldgosse 1966, då han fick Fredrik Lunnings pris⁴. Han presenterades i Svensk Slöjdtidning (1966, nr 1) och textilierna som han designade menade Engholm hade starka beröringspunkter med det moderna måleriet, främst hans ridåer i applikation, bonader i ryssväv och broderier i starka färger. Kajsa Melanton (nr 3, 1968) beskrevs av Engholm som en textilkonstnär som närmade sig det moderna måleriets uttrycksmedel både i sina experimentella kompositioner och i sitt sätt att blanda textila material med olika textila tekniker. Melanton bidrog även till nyskapande mönster för vitbroderiet, som enligt Engholm varit starkt konservatistiskt, och hon gjorde nya mönster för damastdukar. Med nya ultramoderna silverbestick och porslin, önskade Engholm att dagens ungdom skulle få duka till fest på nya moderna damastdukar. Intressant att notera är även hur Engholm lyfte fram en av Melantons bildvävar *Historieboken*, inköpt av Nationalmuseum. I den skildrar Melanton sitt yngsta barn, som ligger framför TV och läser sina läxor. Detta återges i ett mittfält och i sidofälten avbildas telefonsignaler, ljudvallar och radioljud som hinder för läxläsandet. Engholm citerar den franske författaren och filmaren, Jean Cocteau, som enligt henne lär ha påpekat att vår mediala tid (1960-talet) med radio, television och tidskrifter är en skola i ouppmärksamhet. ”Där lär man sig att lyssna utan att höra, och betrakta utan att se” (Svensk Slöjdtidning, 1969, nr 3, s. 9).

Textilateljéer

Jobs textilateljé i Västanvik i Leksand får en presentation med text och bild i nr 1, 1969. Gunhild Engholm har varit på studiebesök och samtalat med Gocken Jobs, som tillsammans med systemen Lisbeth Jobs, var mönsterskapare vid textil- och keramikateljén. I artikeln beskrevs hur hela familjen Jobs var engagerade i

---

⁴ Lunning priset var ett nordiskt formgivningspris, uppkallat efter den danske affärsmannen Fredrik Lunning, ägaren av Georg Jensen. Lunningpriset och prisvinnaren blev en del av profilen utomlands för modern skandinavisk design.

verksamheten, hur de byggt sina hus, verkstäder och bostäder intill varandra, som i de traditionella klungbyarna i Dalarna. Arbetet med att ta fram nya mönster beskrevs och betoningen på naturens starka påverkan på mönsterbilderna framhölls. Familjesammanhållningens betydelse underströks också och hur alla mer eller mindre hade en uppgift att fylla i verksamheten. Inte bara i Sverige utan även i Frankrike, England och USA hade deras arbeten fått genomslag via deltagande i internationella konsthantverksutställningar. Bilden av Jobs ateljé är möjligen färgad av en nostalgisk längtan hos Engholm själv, men inte desto mindre skriven så att den kan inspirera lärare och elever till egna botaniska utflykter, för att hämta underlag till egna kompositioner för textilt bruk.

Märta Måås-Fjetterström (MMF) och vävverkstaden i Båstad, skrev Engholm om i nr.1, 1969. Gunhild Engholm skrev sin licentiatavhandling om *Märta Måås-Fjetterström och hennes betydelse för textilkonsten*, 1953, och var väl insatt i konstnärens liv och verksamhet. I tidningsartikeln redogör Engholm för hur MMF arbetat under olika epoker av sitt liv och hur den svenska allmogekonsten, främst genom dåvarande Kulturhistoriska museet i Lund (Kulturen) och Lilli Zickerman⁵, inspirerade till de första stora kompositionerna. MMF arbetade från 1930 tätt samman med Carl Malmsten, inrednings- och möbelarkitekt, i dennes verkstadsskola och försäljningsfirma. Malmsten presenterade hennes mattor och vävda bonader tillsammans med sina möbler. MMF menade själv, enligt Engholm, att detta samarbete betytt mycket för hennes textiliers bruk, inte bara i slott och herresäten, utan också fört ut dem i den svenska heminredningsmiljön. 2021 utkom boken *Var vid gott mod. En bok om konstnären fröken Märta Måås-Fjetterström* (Persson, 2021). Annika Persson, skriver om den svenska textilkonstnären Märta Måås Fjetterströms konstnärskap och hämtar sitt material från Engholms forskning inför sin licentiatavhandling från 1953.

Förutom de rent konstnärliga utställningarna skrev Gunhild Engholm om konsthantverksutställningar, till exempel: ”Konsthantverk, vår angelägenhet i skolor och museer. Tankar vid en tillfällig utställning på Nationalmuseum av 1950-talets tygtryck” (Engholm, Svensk Slöjdtidning, 1963, nr 4 s. 3). I artikeln påpekade Engholm behovet av ett självständigt konsthantverksmuseum i Stockholm. Hon ställde frågan om vår egen kår och våra elever skulle ha nytta av ett konsthantverksmuseum. Hennes svar blev ett obetingat ja och hon menade: ”Det är utomordentligt lämpligt, man kan göra direkta anknytningar till konsthantverket särskilt i broderi, knyppling, stickning och vävning men också

---

⁵ Svensk textilkonstnär och hemslöjds pionjär. Initiativtagare till bildandet av *Föreningen för svensk Hemslöjd* 1899. Hennes inventering av svensk textil allmogekonst i form av 25 000 skisser finns bevarade vid Nordiska museet i Stockholm. Zickermans arbete benämns ibland för *den svenska hemslöjdens bibel*.

till kläder och miljö och personlig stil.” (ibid, s. 4). Hon skrev att teckningslärarna under många år ställde ut barnteckningar på Nationalmuseum och hon menade att textillärarna kunde ställa ut ”våra elevers ljuvliga fantasiskapelser i fritt broderi eller våra elevers målmedvetna försök vid vävstol och sybåge” (ibid, s. 4) på en utställning i ett konsthantverksmuseum.

Reflektioner

Både Ingrid Lenberg och Gunhild Engholm var stridbara och framsynta förkämpar för hur textilslöjdens innehåll kunde anpassas till samhällsutvecklingen. Ingrid Lenberg arbetade för införandet av konsumentkunskap i textilslöjden, drev frågor relaterade till textilkunskapens betydelse för framtiden och utformningen av kursplaner och lärarnas löner, anställningsförhållanden och utbildningsmöjligheter. Gunhild Engholm skrev om textilkonsten och dess utövare, kulturarvet som inspirationskälla i slöjden, estetikens betydelse för hem och miljö och vikten av att erbjuda eleverna möjligheter att utveckla sin skapande förmåga.

Flera av deras idéer har skrivits fram i senare kursplaner. I Lgr 80 kan man under målskrivningen läsa hur eleverna skall utveckla sin skapande förmåga och sin känsla för estetiska värden, få kännedom om kulturarvet inom slöjdens områden, få förståelse för de mänskliga och ekonomiska värden som ligger i att själva kunna bearbeta och vårda materiel, samt vara sparsam och aktsam om våra resurser (Skolöverstyrelsen, 129–130). Likaså finns under rubriken *Skapande verksamhet*: konstruktion av föremål, experiment med slöjdens material och arbete med funktion, färg och form. Under rubriken *Produktion och konsumtion* kan man bland annat läsa om vikten av att vårda sina kläder, ta del av konsumentinformation om tillverkning av varor och köp samt vård och service. Eleverna skall studera konsumentfrågor och påverkan genom marknadsföring av varor i relation till behov och resurser, detta i samverkan med hemkunskap och andra ämnen. Under miljö och kultur nämns studiet av olika levnadsförhållanden och kulturer från förr och nu avseende kläder, ting och miljö, hantverkets utveckling och betydelse för människan och, sist men inte minst, studera hur slöjdens kulturarv kan inspirera till nytt skapande (Skolöverstyrelsen, s. 139–132).

I *Skola och samhälle* [SOS], september 2020, skriver man om behovet av estetiska ämnen i ett sam- och framtidsperspektiv. Här berörs frågor om miljö, hållbarhet, återbruk och DIY (Do it yourself) som ständigt återkommande, icke tidsbundna frågor där slöjdämnet med sitt innehåll står för en nödvändig kunskap (Göthlund m.fl., SOS, nr 1, 2020) Det var denna kunskap som Ingrid Lenberg och Gunhild Engholm stred för i sina artiklar och menade behövdes för att kunna utbilda elever till medvetna konsumenter med förmåga till kreativa lösningar och idéer i demokratiserande processer.

Referenslista

- Borg, Kajsa. (1995). *Slöjdämnet i förändring 1962–1994*. Linköping: Linköpings Universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Borg, Kajsa. (2001). *Slöjdämnet intryck – uttryck – avtryck*. Linköping: Linköpings universitet, Filosofiska fakulteten. <https://doi.org/10.3384/diss.diva-143165>
- Engholm, Gunhild. (1953). *Märta Måås Fjetterström och hennes betydelse för textilkonsten*. Stockholm: Stockholms Högskola, Konsthistoria och konsteori.
- Ersgård, Stefan (2010) *Året var 1960*. Populär historia. www.popularhistoria.se/sveriges-historia/1900-tal/aret-var-1960. Hämtad 2020 09 09.
- v.Gegerfelt Kronberg, Sie. (2012). *Vilja självtillit och ansvar. Kunskapens konstruktion i skapande processer*. Åbo: Åbo Akademi University Press, Institutionen för lärarutbildning, Vasa.
- Göthlund, Anette m.fl. (2020). *De estetiska ämnena behövs i ett demokratiskt samhälle*. Skola och samhälle (SOS). www.skolaochsamhalle.se/flode/anette-gothlund-med-flerade-estetiska-amnena-behovs-i-ett-demokratiskt-samhalle/ Hämtad 2020 09 24.
- Holmberg, Annelie. (2009). *Hantverksskicklighet och kreativitet*. Uppsala: Uppsala Universitet, Institutionen för konstvetenskap.
- Lenberg, Ingrid. (1957). *Klädvård*. Stockholm: LTK.
- Persson, Annika. (2021). *Var vid gott mod. En bok om konstnären fröken Märta Måås-Fjetterström*. Stockholm: Bonniers förlag.
- Skolöverstyrelsen. (1960). *Läroplan för grundskolan, allmän del. Skolöverstyrelsens skriftserie 60. (Lgr 62)*. Stockholm: Liber.
- Skolöverstyrelsen. (1969–1978). *Läroplan för grundskolan, allmän del, Lgr69*. Stockholm: Liber, Utbildningsförlaget.
- Skolöverstyrelsen. (1969). *Läroplan för grundskolan, supplement*. Stockholm: Liber, Utbildningsförlaget
- Skolöverstyrelsen. (1980–1986). *Läroplan för grundskolan: Lgr 80*. Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget.
- Svensk Slöjdtidning, *Tidskrift för Sveriges Textillärares Riksförening*, 1960–1969. År 1960 nr 1, nr 2, nr 5–6. År 1961 nr 1, nr 2, nr 3. År 1962 nr 1, nr 4. År 1963 nr 1, nr 4. År 1964 nr 1, nr 2, nr 3. År 1965 nr 2. År 1966 nr 1. År 1968 nr 3. År 1969 nr 1, nr 3.
- Trotzig, Eva. (1997) *”sätta flickan i stånd att fullgöra sina husliga plikter”: fyra märkeskvinnor och flickors slöjdundervisning*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.

Sie von Gegerfelt Kronberg, FD, senior forskare, verksam vid Linköpings universitet och tidigare Uppsala universitet. Forskningsintresset är framför allt knutet till begreppet *kunskap*, ofta oreflekterat använt som uppdelat i två delar, praktisk och teoretisk kunskap. Fenomenet kunskap har i min forskning belysts ur flera perspektiv dels kunskapsfilosofiskt och dels genom att empiriskt undersöka de uppfattningar skapande människor har om begreppet kunskap, relaterad till eget skapande arbete. Kunskap uppfattas som divergent, tudelad men också som koherent beroende på språkbruk. Slöjdpedagogik är också ett forskningsfält innanför min intressesfär, slöjden i samhället, undervisning, kursplaner och slöjdens roll i olika skol- och hantverksutbildningar.